

Fethiye Kalesi Kazısında Bulunan Fatih Devri Sikkeleri

Mehmet II/ Fatih Era Coins Found During the Excavations of the Castle of Fethiye

Kadir PEKTAŞ*

Özet

Günümüzde Muğla'nın ilçesi olan Fethiye'de yer alan Kale'de 2020 yılından itibaren araştırma ve kazılar yapılmaktadır. Sarp bir yamaç üzerinde, Fethiye körfezine hakim durumda yükselen Fethiye Kalesi, yer yer yıkılmış surlarının arasına yerleştirilen farklı planlarda inşa edilmiş burçlarıyla varlığını hissettirmektedir. Aynı zamanda Amintas adıyla bilinen mezar anıtıyla Roma dönemi nekropol alanının çok yakınında yer alan Fethiye Kalesi hakkında en kapsamlı tarihi bilgiyi Evliya Çelebi vermektedir.

Ayrı ayrı surlarla çevrilmiş alt ve üst bölümlerden meydana gelen Kale'de yürütülen kazılarda, özellikle üst kısımda çok sayıda Türk dönemi sikkesi ele geçmiştir. Bunlar içinde Osmanlı döneminden özellikle Fatih devrine tarihlenen sikkeler farklı türleri ile önemli bir yekun oluşturmaktadır. Fatih döneminde Fethiye'ye yapılan Venedik saldırısının izlerinin tespit edilmesinde sikkeler önemli bir ipucu kaynağı teşkil etmiştir. Bu bildiriye Fethiye Kalesi kazılarında ele geçen Fatih devrine ait sikkeler, ele geçtiği mekân ve diğer buluntularla bağlantılarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

Türk sikkeleri için de Fatih devri örneklerinin sayısal olarak fazlalığı ve farklı tiplere ait olması bu dönemde Fethiye Kalesi'nin yoğun kullanımına işaret etmesinin yanı sıra bölgenin ticari yönden canlılığına da işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Fethiye, Orta Çağ, Fethiye Kalesi, Sur, Sikke.*

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul. pektaskadir@hotmail.com

Abstract

Today, archaeological surveys and excavations have been carried out in Fethiye Castle, located in Fethiye, a district of Muğla, since 2020. Rising on a steep slope, dominating the Gulf of Fethiye, Fethiye Castle makes its presence felt with its bastions built in different plans placed between the ruined walls. Evliya Çelebi gives the most comprehensive historical information about Fethiye Castle, which is located very close to the Roman necropolis area with the tomb monument known as Amintas.

The excavations carried out in the castle, which consists of upper and lower sections surrounded by separate walls, yielded a large number of Turkish period coins, especially in the upper section. Among these, coins from the Ottoman period, especially those dating to the reign of Fatih constitute a significant number with different types. The coins are an important source of clues for the traces of the Venetian attack on Fethiye during the reign of Fatih. In this paper, the coins of the Fatih period found during the excavations of Fethiye Castle will be evaluated together with the place where they were found and their connections with other finds.

Keywords: Fethiye, Middle Ages, Fethiye Castle, Fortification, Coin.

GİRİŞ

Anadolu'nun güneybatısında yer alan Fethiye, güneybatı Anadolu'nun diğer merkezleri gibi 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk hakimiyetine girmeye başlamıştır. Bölgeyi kısa zamanda denetimi altına alan Menteşeoğulları'nın doğu topraklarında en önemli yerleşim birimi olarak öne çıkan Fethiye, zaman zaman aileden beylerin muhtemelen yarı bağımsız hareket ettiği bir merkez durumunda olmuştur. Kendilerinden önce Bizans döneminde canlı diyebileceğimiz deniz ticareti Menteşeoğulları ve sonrasında Osmanlı dönemlerinde de devam etmiştir.

Görsel 1: Fethiye Kalesi'nin genel görünümü.

Arkeolojik kazılarla Helenistik dönemden itibaren kullanılmaya başlandığı ortaya konan Fethiye Kalesi Türk döneminde de şehrin başlıca savunma noktası olmuştur (Görsel 1). Güneyde oldukça dik kayalar, Fethiye Körfezine bakan kuzey yönde ise kademeler halinde yükselen dik bir tepe üzerindeki kale, altta denize bakan anıtsal kapının yer aldığı alt surlar ile daha üst kotta ayrı surların çevrelediği iki ayrı bölümden meydana gelmektedir.

1. Fethiye Kalesi, Fatih Devri Sikkeleri

Fatih Sultan Mehmed, babası II. Murad'ın kısa süre tahtını bıraktığı ilk dönemi saymazsak 1451-1481 yılları arasında otuz yıl kesintisiz tahtta kalmıştır. Fatih bu uzun süre boyunca devletin birçok merkezinde sayıları artan darphanelerde altın, gümüş ve bronz malzemeyle sık aralıklarla sikkeler bastırmıştır.

Kaledeki kazılarla Helenistik dönemden Osmanlı dönemine kadar yerleşimin kesintisiz devam ettiği anlaşılmıştır. Bunu ortaya koyan bulguların başında kazılarda ele geçen sikkeler olmuştur. Bunlardan Fatih devrine ait olan sikkeler buldukları mekânlarla ilişkileri yanı sıra çeşitlilik göstermesi ile de dikkatimizi çekmiştir.

Görsel 2: Fethiye Kalesi ve ortaya çıkarılan mekanlar

Fethiye Kalesinde Mentеше ve Osmanlı dönemi sikkeleri yoğun olarak üst kısımda ele geçmiştir (Görsel 2). Bunlar, kalenin üst kısmında doğudan batıya doğru AB 38, AC-29-30, Y 33, V 34, Sarnıç I-II-III, Kaya Mekân II ile alt kottaki Z 31-32 numaralı plankare veya mekânlardır (Görsel 3). Sikkelerin ele geçtiği yerlerde ortaya çıkarılan seramikler başta olmak üzere bulunan diğer küçük eserler de XIV. ve XV. yüzyıla tarihlenmektedir. Konumuz olan bu sikkeler, Türk dönemine ait henüz bir kitabe ortaya çıkmayan Fethiye Kalesi'nde kazılarla gün yüzüne çıkarılan mekânlar ve diğer buluntularla ilişkileri de göz önüne alındığında özellikle tarihlemede önemli bir veri olarak önem taşımaktadır.

Görsel 3: Fethiye Kalesi'nin üst kısmında ortaya çıkarılan mekanlar.

AB 38 nolu plankarede bulunan burçtan yukarı kaleye girildiğinde karşımıza çıkan mekânın ortaya çıkarılması sırasında yapılan kazılarda, bu makalede 2. ve 5. grup içinde ele aldığımız Fatih sikkeleri ele geçmiştir. Böylece, kazılar sırasında yüzlerce ok ucu ve gülle ve diğer buluntuların ele geçtiği bu mekânın Fatih devrinde cephanelik olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Fatih devri sikkelerinin neredeyse kalede kazı yapılan tüm birimlerde ortaya çıkarılmış olması, bu dönemde kalenin yoğun olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Ele alınan sikkelerin çoğunluğu akçe olup mangır daha azdır. Sikkelerin hepsinin her iki yüzünde de yazının yer aldığı kompozisyonlar görülür. "Mehmed bin Murad" ve

“Hullide mülkehu” ibareleri buradaki sikkelerin tamamında yer alırken bazılarında darp yeri ve tarih de okunmaktadır. Yazılar yuvarlak, düz ve eğri çizgilerin arasına veya çevresinde yer alırken figür süslemeye burada rastlanmamaktadır.

Fethiye Kalesi’nde bugüne kadar ele geçen Fatih devri sikkeleri İstanbul, Amasya, Bursa, Edirne, Ayasuluk, Karahisar, Tire, Serez ve Novar darphanelerinde basılmış örneklerdir.

1. Grup Sikkeler

Bu sikkeler birbirinden küçük bir farkla ayrılan iki tipte karşımıza çıkmaktadır. Bu sikkelerde her iki yüzün ortasındaki dairenin çevresine yine daire şeklinde yazılar yerleştirilmiştir. Bunlardan ilkinde (1.A-B-C) dairelerin ortasında birer küçük nokta yer almakta, dairelere kadar uzanan yazıların arasındaki düz çizgiler veya uzun harfler kelimelerin arasına girmiştir. Sikke dıştan sınırlayan dairenin dışı tek sıra noktalarla sınırlanmıştır (Görsel 4). Bu örnekler müze ve özel koleksiyonlarda yoğun olarak yer almasıyla bu mangır, Fatih devri bronz sikkeleri içinde dikkat çekici bir yere sahiptir. Bu grup sikkeler üst kalede birbirine yakın olan *Sarnıç I- II* ve *Kaya Mekân II* nolu mekânlarda ele geçmiştir. Bu sikkelerden birinin yazıları tam okunmakta olup basım yeri Karahisar olarak tespit edilmiştir.

Görsel 4: 1. Grup Sikkeler

Bu gruptaki ikinci tip (1.D) Fatih’in nadir bir sikkesidir (Görsel 5). H.885/1480-1481 tarihli sikkenin iki yüzünde ortada daireler bulunur. Dairelerin ortasında nokta yoktur ve bunun çevresindeki yazıların arası düz çizgi veya uzun harflerle ayrılmamıştır. Kompozisyonu dıştan daire oluşturan düz çizginin sınırlandırıldığı sikkenin darp yeri okunamamıştır.

Görsel 5: 1. Grup 2. Tip sikke

1.A: FK 21 I Nolu Mekân Elek-64

Mangır, Ölçüleri: 1.10 gr, 12.79/13.34 mm

Ön Yüz: “Mehmed Bin Murad Han”

Arka Yüz: “Hullide mülkehü duribe Karahisar” (Artuk, Artuk 1946: 36. Levha IV, No: 12).

1.B: FK 21 Kaya Mekân II Elek-80

Mangır, Ölçüleri: 1.40 gr, 12.70/13.55 mm

Ön Yüz: “Mehmed bin Murad”

Arka Yüz: “Hullide mülkehu duribe Karahisar”(Kabaklarlı 1998: 178. No: 1-8).

1.C: FK 21 Sarnıç I Elek V-31-50

Mangır, Ölçüleri: 1.02 gr, 13.03/13.50 mm

Ön Yüz: “Mehmed ...”

Arka Yüz: “... mülkehu ...”

Referanslar:

Artuk-Artuk, *Fatih...*, s.36, Levha IV, No: 12; Kabaklarlı, *Osmanlı*, s.178, No: 1-8.

Damalı, s.290, No:7-KC-M1.

1. D: FK 2021 Sarnıç III Elek -76

Mangır, Ölçüleri: 1.07 gr, 11-12.13 mm

Ön Yüz: “Mehmed Bin Murad ... 885”

Arka Yüz: “Hullide mülkehü ...”

2. Grup Sikkeler

Bu gruptaki sikkelerin iki yüzü de benzer düzenleme göstermektedir. Ortadaki küçük altı kollu yıldızın çevresini saran daire şeklinde yazılar, bu daireye dıştan saran tek çizgi ve noktalamayla sınırlandırılmıştır (Görsel 6). Yine müze ve keloksiyonlarda yoğun ola-

rak bulunan bu akçe Fatih devrinde birçok darphanede basılmıştır. Bu grup sikkeler üst kalede AB 38 karesindeki burcun çevresinde ve V 34, Y 33 nolu mekânların kazısında ele geçmiştir (Pektaş 2024: 515). Sikkelerin üzerindeki yazılardan H.865/M.1460-1461 yılında Edirne ve Serez’de basıldıkları anlaşılmakta, birinin basım yeri ise yazının tahrip olması nedeniyle öğrenilememektedir.

2.A: FK 2022 GS 08

Akçe, Ölçüleri: 3.20 gr, 12.5/10 mm

Ön Yüz: “Mehmed bin Murad Han azze nasruhû 865”

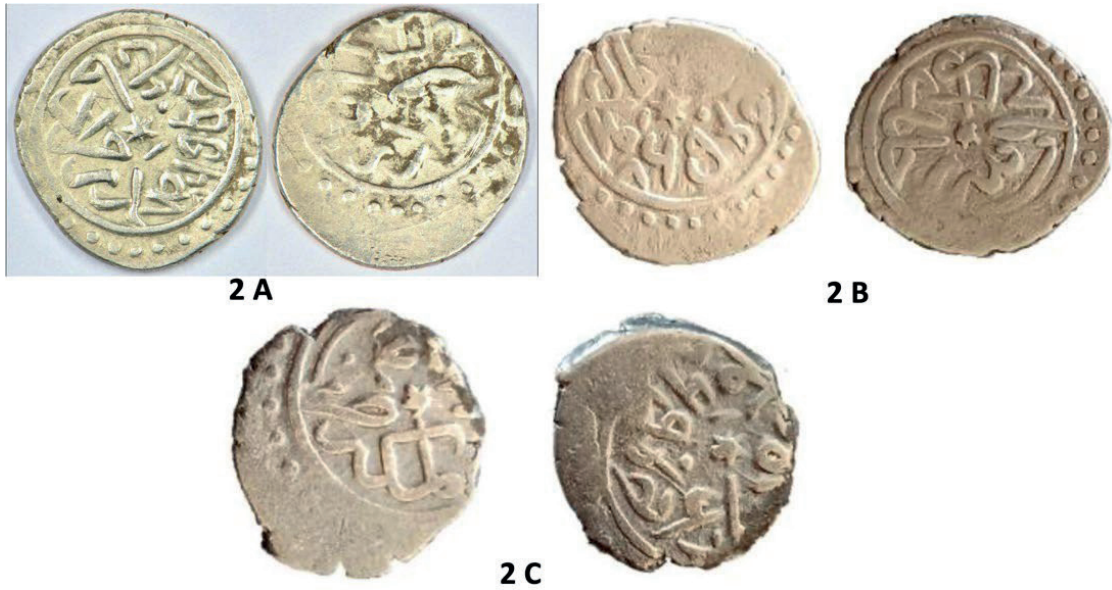
Arka Yüz: “Hullide mülkehü duribe Edirne” (İsmail Galib 1307: 41. No: 68)

2.B: FK 2023 AB-38.2023.72

Akçe, Ölçüleri: 2.60 gr, 10/11 mm

Ön Yüz: “Mehmed bin Murad (han) (azze) nasruhu 865”

Arka Yüz: “Hullide mülkehü duribe Serez” (Artuk- Artuk 1946: 32. Levha III, No:11)

Görsel 6: H. 865/M. 1460-1461 tarihli 2. Grup sikkeler

2.C: FK 2023AB-38.2023.29

Akçe, Ölçüleri: 2.90 gr, 12.7-17.50 mm

Ön Yüz: “... han azze nasruhu 865

Arka Yüz: “(Hullide mülkehü duribe ...)”

Referanslar:

İsmail Galib, s.41, No: 68; Artuk-Artuk, s.32, Levha III, No:11; Artuk-Artuk, s.476, No:1448; Pere, s.91, No:86; Damalı, s.280, No: 7-AM-G3-865; s.282, 7-AY-G3-865; s.285, No:7-BU-G3; 865; s.287, No: 7-ED-G3-865; s.290, No: 7-KS-G1-865; s.298, No: 7-K-G2; s.301, No: 7- NO-G3-865.

3. Grup Sikkeler

Bu sikkeler üst kalenin güney yönündeki mekânlarda ele geçmiştir. Sikkelerin her iki yüzündeki yazılar herhangi bir çizgi ile ayrılmadan serbest satırlar halinde yerleştirilmiştir (K.Pektaş 2023: 22 (493) (Görsel 7). Sikkelerin H.875/M.1470-1471 tarihinde İstanbul, Edirne, Ayasuluk ve Novar darphanelerinde basıldığı üzerlerindeki yazılardan anlaşılmaktadır.

3.A: FK'21 Sarnıç II Kenar Elek V-32 -99

Akçe, Ölçüleri: 0,82 gr, 10.44/10.49 mm

Ön Yüz: "Mehmed Bin, Murad Han, Azze nasruhu, 87(5)"

Arka Yüz: "Hullide, Mülkehü duribe, Edirne" (İsmail Galib 1307: 51. No: 121)

Görsel 7: H. 875/M. 1470-1471 tarihli 3. Grup Sikkeleri.

3.B: FK'21 Sarnıç II Elek V-32 -75

Akçe, Ölçüleri: 0.91 gr, 11.01/11.25 mm.

Ön Yüz: "Mehmed Bin, Murad Han, Azze nasruhu, 87(5)"

Arka Yüz: "Hullide, Mülkehü duribe, Ayasuluk" (Artuk-C. Artuk 1946: 31. Levha III, No:9)

3. C: FK'21 Kaya Mekân II T 32/33 Elek -82

Akçe, Ölçüleri: 0,85 gr, 9.87/10.78mm

Ön Yüz: “Mehmed Bin, Murad Han, (Azze) nas(ruhu) ...”

Arka Yüz: “Hullide, Mülkehü duribe, Konstantiniye” (Artuk- Artuk 1974: 473-478. No:1435- 1460)

3.D: FK 2023 Y-33.2023.01

Akçe, Ölçüleri: 0.90 gr, 11.50/10.90 mm

Ön Yüz: “(Mehmed Bin), Murad Han, Azze nas(ruhu), 87(5)”

Arka Yüzü: “Hullide, Mülkehü du(ribe), Novar” (N. Pere 1968: 91. No:87)

Referanslar:

İsmail Galib, s.51, No:121; Artuk-Artuk, s.31, Levha III, No:9; Artuk-Artuk, C.2, s.473, No:1435, s.478, No:1460; Pere, s.91, No:87; Damalı, s.280, No: 7-AM-G4-875; s.282, No: 7- AY-G4-875; s.285, No: 7-BU-G4; s.287, No: 7-ED-G4; s.292, No: 7-KO-G2; s.301, No: 7- NO-G4; s.305, No: 7-US-G3. Cirtil, s.191, No:10.

4. Grup

Bu grup sikkeler iki farklı tiptedir (Görsel 8). Bunlardan ilkinde ön yüz üç yandan yarım dairelerle bölünlenip ortada üç ayak meydana gelir. Yazılar bu yarım yuvarlaklar içinde yerleşmiştir. Arka yüzde bu defa iki yarım yuvarlak yüzeyi üç satıra ayırmıştır. Bu gruptaki diğer tipte ön yüzde yarım yuvarlak çizgilerin yerini hafif eğrisel üç çizgi alır. Yazılar bu çizgilerin ayırdığı yan kenarlara ve ortaya alınmıştır. Ortadaki yazıyı “Meh-med” şeklinde sultanın adı oluşturur. Arka yüzde yazılar paralel iki düz çizginin ayırdığı iki satıra yerleştirilmiştir.

Görsel 8: 4. Grup Sikkeler

4.A: FK 2022 Z31-32

Akçe, Ölçüleri: 1.10 gr, 13/14 mm

Ön Yüz: “Mehmed bin, Murad, Han, ...”

Arka Yüz: “Hullide mülkehü, duribe Bursa” (N. Kabaklarlı 1998: 160. No: 07-Br-26)

4. B: FK21 Kaya Mekân II Elek T-32-33- 40 Mangır, Ölçüleri: 1,15 gr, 14.35/14.87 mm Ön Yüz: “Mehmed bin, (Mura)d, Han, ...” Arka Yüz: “Hullide mülkehü, ... Bursa”

Referanslar:

Kabaklarlı, s.169, No: 07-Br-76.

5. Grup Sikkeler

Bu grupta, ön yüzde “Muhammed bin” yazısı ortaya daire şeklinde yerleştirilmiş, bu daireden dört yönde çıkan çizgilerin ayırdığı alanlara yine daire şeklinde yazılarla dolgulanmıştır (Görsel 9). Fatih’in tahta çıktığı ilk yıllarda, H.855/M.1451-1452 tarihinde basıldığı anlaşılan bu akçelerde darp yeri olarak Amasya, Edirne ve Serez okunmaktadır.

Görsel 9: H. 855/M. 1451-1452 tarihli 5. Grup sikkeler.

5.A: FK 2022 GS-05

Akçe, Ölçüleri: 0.90 gr, 11.90/11.70 mm

Ön Yüz: “Mehmed bin, Murad, Han, ..., 855”

Arka Yüz: “Hullide mülke(hü) duribe Edirne” (İsmail Galib 1307: 43. No: 77-79)

5.B: FK 2022 GS-07

Akçe, Ölçüleri: 1.10 gr, 10/12 mm

Ön Yüz: “Mehmed bin Murad Han (azze nasruhu 855)”

Arka Yüz: “Hullide mülke(hü) duribe Amasya” (Pere 1968: 90. L.VII, No:85)

5.C: FK 2023 AB-38.2023.19

Akçe, Ölçüleri: 1.55 gr, 17.50/16.50 mm

Darb Yeri: Serez (Artuk- Artuk 1946: 32-36. Levha III, No:12-Levha IV, No: 13)

Referanslar:

İsmail Galib, s.43, No:77-79; Pere, s.90, L.VII, No:85; Artuk-Artuk, s.32, Levha III, No: 12; s.36, Levha IV, No: 13; Artuk-Artuk,s.473, No:1439; Damalı, s.279, No: 7-AM-G2-855, S.281, No: 7-AY-G2-855, S.284, No: 7-BU-G2-855, s.287, No: 7-ED-G2, s.301, No: 7-NO-G2, No: 7-ED-G2, s.301, No: 7-NO-G2.

6. Grup Sikkeler

Tire’de basılan sikkenin bir yüzü, ortada üçgen oluşturan düz çizgilerin ayırdığı yan kısımlarına yazılar yerleştirilmiştir. Arka yüz, ortadaki daireye bitişen dalgalı, yatay çizgilerin oluşturduğu iki satırlık yazılardan meydana gelmiştir (Görsel 10/6).

Görsel 10: 6.-7. ve 8. grup sikkeler.

FK 2021 Kaya Mekan II Elek T 32-33 -44

Mangır, Ölçüleri: 0.42gr, 10.27-10.41mm

Ön Yüz: “Mehmed Bin Murad Han”

Arka Yüz: “Hallede mülkehü, Duribe (Tire)”

Referanslar:

Kabaklarlı, s.188, No: 07-Tra-46, 07-Tra-55; Cirtil, s.192, No:20; Ünal, s.311, No:38.

7. Grup Sikkeler

Tire’de darbedilen mangırın iki yüzü de, paralel uzanan ve kenarları düğümlerle sonlanan üç çizginin ayırdığı iki satıra yerleştirilmiş yazılardan meydana gelmiştir (Görsel 10/7).

FK21 Sarnıç III Elek S-31-83

Mangır, Ölçüleri: 1.04 gr, 11.32-13.47 mm

Ön Yüz: “... Mehmed Han”

Arka Yüz: “Hullide, ...” (Artuk- Artuk 1946: 35. Levha IV, No: 7; Kabaklarlı 2007: 71-72 No:7/205-7/210.)

Referanslar:

Artuk-Artuk, s.35, Levha IV, No: 7; Kabaklarlı, s.71-72, No:7/205-7/210.

8. Grup Sikkeler

Fatih’in ilk cülusunda bastırılan bu sikkenin ön yüzü, geniş alana yayılan yarım daireyi kesen daha kısa ikinci dairenin ayırdığı yüzeylere yerleştirilen yazılardan meydana gelmiştir. Sikkenin diğer yüzünde, ortada düğüm oluşturan iki paralel çizginin ayırdığı iki satıra yer verilmiştir (Görsel 10/8). Tüm kompozisyonu içine alan daire çizgisi dıştan noktalamayla çevrelenmiştir.

Tire ve Edirne darblı örnekleri koleksiyonlarda bulunan bu grup sikkeler az sayıda günümüze gelebilmiştir.

FK’21 Sarnıç I Kenarı Elek V-31 -97

Mangır, Ölçüleri: 1,45 gr, 13.90-14.15 mm

“Mehmed bin Murad”

Sol: 48 Sağ: 8

“Hullide mülkehü, (Duribe Ayasuluk?)”

Referanslar:

<https://www.balcoins.com/index.php?sultan=II.%20MEHMED>

<https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=97302&cat=19295&ppuser=&sortby=d&way=de sc>

KAYNAKÇA

- Artuk, İ., & Artuk, C. (1946). *Fatih'in Sikke ve Madalyaları*. İstanbul.
- Artuk, İ., & Artuk, C. (1974). İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu (Cilt 2). İstanbul.
- Cirtil, S. (2015). "Stratonikeia Kazısı İslâmî Sikke Buluntuları (2008–2013)". *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları, Stratonikeia ve Çevresi I*, 189–211. İstanbul.
- İsmail Galib (1307). *Takvim-i Meskukat-ı Osmaniye*. İstanbul.
- Kabaklarlı, N. (1998). *Mangır Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları 1299–1808*. İstanbul.
- Kabaklarlı, N. (2007). *Mangır Tire'de Darp Edilen Osmanlı Bakır Paraları 1411–1516*. İstanbul.
- Pektaş, K. (2024). "Fethiye Kalesi Kurtarma Kazısı 2022 Yılı Çalışmaları". *43. Kazı Sonuçları Toplantısı* (Cilt 6, ss. 515–528). Ankara.
- Pektaş, K. (2023). "Fethiye Kalesi 2021 Yılı Kazıları". *26. Orta Çağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı*, 922–947. Ankara.
- Pere, N. (1968). *Osmanlı Madeni Paraları*. İstanbul.
- Ünal, R. H. (2022). *Beçin Kazılarının 15 Yılı (1995–2009)*. Muğla.

İnternet Kaynakları

<https://www.balcoins.com/index.php?sultan=II.%20MEHMED>

https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=97302&cat=19295&ppuser=&sortby=d&way=de_sc

